

ПРАВОВА ОСВІТА

УДК 378 (045)

Сопілко І. М.,
кандидат юридичних наук,
доцент
Череватюк В. Б.,
кандидат історичних наук,
доцент

ПЕРСПЕКТИВИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ПОВІТРЯНОГО І КОСМІЧНОГО ПРАВА

У статті мова йде про важливість належної підготовки фахівців у сфері повітряного і космічного права. Автори статті наголошують, що науково-практичні конференції не тільки визначають актуальні напрями нових наукових досліджень в цій сфері, виявляють прогалини в законодавстві, а й значно підвищують якість правової освіти.

Ключові слова: повітряне право, космічне право, фахівець, науково-практична конференція, наукове дослідження, юрист практик

Одним з факторів, який впливає на рівень розвитку авіакосмічної промисловості України, є досконале законодавство та належне правове регулювання галузі. Виключну роль у цьому відіграють фахівці у сфері космічного і повітряного права, успішність роботи яких визначається не тільки обсягом отриманих знань, але й здатністю їх постійно оновлювати, поповнювати, генерувати. Загальновідомо, що юристи вирішують складні правові проблеми, пов'язані із сертифікацією, конкуренцією, монополізацією, приватизацією, банкрутством, маркетингом, менеджментом та іншими аспектами цивільного, космічного та повітряного права. Крім того, саме юристам-практикам належить удосконалювати нормативну базу, підтримувати ефективне правозастосування і неухильно виконувати закони у сфері повітряного транспорту.

Не менш важливим, є правове регулювання космічної діяльності. Слід зазначити, що космічна діяльність є зараз важливим засобом реалізації геополітичних інтересів розвинених країн світу. Вона включає в себе фундаментальні та прикладні пошукові дослідження, у тому числі в космічному просторі; створення, виробництво та використання ракетної та космічної техніки в інтересах розвитку економіки, міжнародного співробітництва і рішення оборонних завдань; проведення операцій на світовому ринку ракетно-космічної техніки та пос-

луг; розповсюдження і впровадження прогресивних космічних технологій в інші галузі народногосподарського комплексу. Саме тому, важливо, що 5 вересня 2013 року Верховна рада схвалила Закон України «Про затвердження Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми на 2013–2017 роки» [1], яка є п'ятою космічною програмою незалежної України і першим етапом реалізації значущих для подальшого розвитку галузі урядових документів: концепції реалізації державної політики у сфері космічної діяльності на період до 2032 року і плану заходів з її виконання[2].

Сподіваємось, що програма дасть конкретну вигоду економіці країни. Крім того, 23–27 вересня 2013 року в Пекіні відбувся 64-й Міжнародний конгрес астронавтики, який проходив під девізом «Просування космонавтики на благо людського суспільства». У роботі конгресу взяли участь понад 3,5 тис. представників КНР, США, України, Росії, Франції, Великобританії, Японії, Індії, Німеччини та інших країн. У рамках конгресу обговорювалися питання будівництва космічних станцій, досягнення та можливості для розвитку космічної сонячної енергії, боротьби з космічним сміттям та ін. Україна на 64-му міжнародному конгресі астронавтики представила більше 10 доповідей, взяла участь у засіданні керівної групи Міжагентського комітету з космічного сміття та інших заходах. В цьому ж кон-

тексті, 14 жовтня 2013 року відбулося офіційне відкриття проекту Twinning «Посилення інституційної спроможності Державного космічного агентства України в реалізації європейських космічних програм у сфері супутникової навігації (EGNOS/ Galileo) та дистанційного зондування Землі (GMES)», метою якого є гармонізація нормативно-правової бази України з нормами та стандартами ЄС, що має призвести до ефективної українсько-європейської співпраці в космічній сфері, сприяти залученню України до космічних програм Європейського Союзу, а саме – за напрямками супутникової навігації та дистанційного зондування Землі. Як бачимо, події лише останніх трьох місяців, ще раз підтверджують вагомість наукових досліджень у космічному праві та необхідність підготовки висококваліфікованих фахівців у цій сфері.

Щодо повітряного права, то на порядку денному сьогодні у нас питання спільного авіаційного простору, яке не тільки відкриває перед українською цивільною авіацією перспективи, але й ставить серйозні проблеми. В першу чергу – це, насамперед, гармонізоване впровадження в національне законодавство норм і стандартів ЄС, зокрема, внесення вісімдесяти європейських регламентів в українське законодавство, а також підвищення конкурентоздатності наших авіакомпаній. Хоча багато вже й зроблено у цьому напрямку. Так, наприклад, за період імплементації проекту Twinning в авіаційній сфері «Підтримка реалізації норм та стандартів ЄС у сферах аеропортів, аеродромів та обслуговування повітряного руху/ аеронавігаційного обслуговування (ATM/ANS)» здійснено перегляд національного законодавства у сферах аеропортів, обслуговування повітряного руху та питань економічного регулювання цивільної авіації та розроблено проекти модифікованих чи нових правил, нормативно-правових актів, що плануються вводитись в дію в найближчому майбутньому.

Перший вагомий крок уже зроблено, Україна та ЄС 28 листопада 2013 року у Вільнюсі парафували угоду про єдиний авіаційний простір. Вона дозволить відкрити рейси за новими напрямками для українських та європейських авіакомпаній. Метою угоди є поступова лібералізація ринків, використання спільних правил у галузі громадянської авіації та сприяння промисловій та операційній співпраці. Угода передбачає надходження нових інвестицій в українські авіакомпанії та відкриття з 2015 року прямих рейсів до України з будь-якої

країни ЄС і навпаки. Також сторони висловили готовність привести українську сертифікацію авіаційної техніки у відповідність до європейських стандартів. Таким чином, роботи для юристів, фахівців в авіаційній сфері сьогодні більш ніж достатньо, адже подальший рух у цьому напрямку вимагає високого професіоналізму і належної підготовки.

Юридичний інститут Національного авіаційного університету прикладає багато зусиль для підготовки фахівців у сфері повітряного і космічного права. Підтвердженням цього є проведення науково-практичної конференції «Аеро – 2013. Повітряне і космічне право», основна мета якої, не тільки обговорити найактуальніші проблеми становлення та розвитку повітряного і космічного права, а й викликати зацікавленість у наших студентів і молодих вчених даною тематикою і залучити їх до наукової дискусії. А якщо врахувати те, що цей науковий захід проводиться нашим інститутом щорічно, то у молодих людей є гарна нагода удосконалювати та продовжувати свої наукові дослідження, відповідно до тих змін які відбуваються в суспільстві та державі. А такі зміни ми спостерігаємо чи не щоденно.

На пленарному засіданні конференції були заслухані доповіді провідних вчених та юристів-практиків, які поділились із студентством і молодими науковцями своїми думками про перспективи розвитку повітряного та космічного права. З теплими словами привітання до учасників звернулися: Ярослав Козачок – проєктор з навчально-виховної роботи НАУ, д.ф.н., проф.; Ірина Сопілко – директор ЮІ НАУ, к.ю.н., доц.; Михайло Смокович – секретар Пленуму Вищого адміністративного суду, суддя ВАСУ, к.ю.н., Селамі Гюнєр – директор Товариства з обмеженою відповідальністю «Гюнсел», Володимир Ситко – голова правління ПрАТ «Авіакомпанія Авіалінії України» Наталія Чумак – керівник апарату (завідуючий секретаріатом) Апеляційного суду Київської області. З цікавістю були заслухані змістовні доповіді Галини Суислової – керівника Інституту ІКАО, професора, заслуженого працівника вищої школи України, експерта ІКАО, Олега Аксаментова – керівника центру повітряного права, доценту Санкт-Петербурзького державного університету цивільної авіації, Сергія Кузіна – начальника відділу попередження авіаційних подій, аналізу та статистики, державний інспектор з авіаційного нагляду за

льотною експлуатацією Державної авіаційної служби України з цікавістю були сприйняті аудиторією, Миколи Лисого – старшого радника юстиції, заступника прокурора Центрального регіону України з нагляду за додержанням законів у військовій сфері.

Під час обговорення доповідей 272 учасників конференції з 18 регіонів України, Росії, Китаю та Туреччини, були сформульовані важливі загальні положення про особливості сучасного стану розвитку повітряного та космічного права, який безпосередньо пов'язаний із необхідністю активізації наукових досліджень в галузі сучасного повітряного права. В ході роботи шести секційних засідань констатовано, що державне управління транспортною системою України – це активна, цілеспрямована, організуюча діяльність у сфері функціонування окремих видів транспорту згідно з їх призначенням, забезпечення відповідного розвитку транспортної інфраструктури, надання транспортних послуг, а також діяльність щодо убезпечення переміщень учасників руху транспортних засобів. При цьому, держава в особі уповноважених органів (посадових осіб) встановлює правила поведінки у сфері діяльності транспорту і охороняє їх, здійснюючи правотворчу та правозастосовну діяльність. Крім того встановлено, що в межах приватно-правових відносин в авіаційній галузі відбувається реалізація прав окремих фізичних та юридичних осіб, що вимагає адекватного правового регулювання у даній сфері. У національному законодавстві враховано основні вимоги міжнародних стандартів у даній сфері, проте удосконалення потребує правозастосовна практика, пов'язана із реалізацією та захистом основних прав фізичних осіб та прав юридичних осіб. Зауважено, що залишається актуальним питання екологічної безпеки в галузі повітряного та космічного права, оскільки проблема захисту навколишнього середовища набирає обертів з кожним роком через збільшення кількості авіаційних рейсів та запусків космічних об'єктів.

Учасники конференції підтримали думку, що не менш важливим залишається питання порядку застосування Повітряного кодексу України, оскільки певні його положення вимагають прийняття низки нормативно-правових актів та створення механізмів державного нагляду та контролю. Надзвичайно актуальним є питання лібералізації міжнародних повітряних

сполучень, що потребує ефективної регулятивної політики держав світу та вимагає від них створення адекватної правової бази. Зокрема, для України це питання набуває ще більшої актуальності через інтеграційні процеси в бік європейських авіаційних організацій. Значної уваги слід приділити дослідженням теоретичних питань в галузі повітряного права, зокрема дослідженню системи джерел повітряного права, співвідношення їх юридичної сили та розвитку.

Відзначено, що особливого значення набуває питання поділу галузі на публічне право та приватне право, що піднімається сьогодні і по відношенню до міжнародного космічного права, оскільки проблема є мало дослідженою і вимагає створення відповідного теоретичного базису. Наголошено також, на необхідності створити координаційний орган профілактики протиправної поведінки на транспорті; удосконалити організаційно-управлінську й економічну діяльність на авіаційному транспорті; створити фонд допомоги пасажиром-жертвам корисливих злочинів. Крім того, всі учасники були одностайними у твердженні, що кримінологічна безпека на авіаційному транспорті є одним з найважливіших видів громадської безпеки, входить до структури її системи та відіграє дуже важливу роль як при забезпеченні безпеки від природних і техногенних загроз при можливому провокуванні цих загроз людиною, так і при забезпеченні безпеки від соціальних джерел загроз, які мають кримінальну природу.

Не може залишитись без вирішення проблема кримінально-правової оцінки згоди особи на ймовірне заподіяння шкоди її життю чи здоров'ю під час повітряно-екстремальної діяльності. На конференції актуалізоване подальше удосконалення практики застосування у запобіжній роботі відомчих баз даних та запровадження новітніх інформаційних технологій. Крім того, зазначено, що задля створення належної наукової основи такої діяльності слід інтенсифікувати весь комплекс наукових досліджень проблематики організованої злочинності на повітряному транспорті, а також удосконалити практику використання у практичній роботі та наукових дослідженнях результатів, одержаних у різних галузях науки.

Учасниками конференції наголошено на проблемах, які потребують невідкладного вирішення, зокрема на необхідності вдоскона-

лення правового регулювання та внесенні змін в законодавство, зокрема:

— правового вирішення потребує проблема недоліків законодавства в комерційній діяльності на міжнародних повітряних сполученнях, що переважно пов'язані із застарілою нормативною базою та розбіжностями в механізмах регулювання міжнародних повітряних перевезень через паралельне застосування Варшавської конвенції 1929 року (від якої відмовились ще не усі держави світу) та Монреальської конвенції 1999 року (до якої приєднались не усі держави світу);

— є необхідність законодавчого врегулювання питань банкрутства авіаційних підприємств в силу того, що такі підприємства є стратегічно важливими в сучасній економіці;

— правові способи захисту суб'єктів повітряних правовідносин, на думку учасників конференції, повинні узгоджуватися із загальним розумінням правового захисту. Саме тому термін «правовий захист суб'єктів повітряних правовідносин» має бути включений до чинного законодавства. Це дозволить надати гарантії захисту прав усіма суб'єктами повітряних правовідносин, серед яких захисту прав фізичних осіб слід приділити найбільшу увагу;

— на основі використання позитивного досвіду зарубіжних країн усунути вади національного законодавства, наприклад такі як: покарання осіб, що порушили правила дорожнього руху в стані алкогольного сп'яніння, що вже зазначено в законодавстві інших країн, таких як Латвія, Литва та Естонія. Аналіз тексту відповідних частин статей КК України про порушення правил дорожнього руху або експлуатації транспорту свідчить, що законодавець обрав для їх конструкції бланкетну диспозицію, що має значення при зміні нормативних актів, пов'язаних з правилами безпеки дорожнього руху, адже правове становище особи, яка вчинила злочинне діяння, може змінюватися при зміні нормативних актів, що не є кримінальними законами.

Серед отриманих в ході конференції результатів можна виокремити ті, що дозволять істотно урізноманітнити і покращити навчальний процес:

— в ході вивчення дисципліни «Повітряне право України» уточнювати ознаки та поняття повітряного коридору, оскільки головною метою створення повітряного коридору є вільний (безперешкодний) рух товарів, перевезення

пасажирів та доставка вантажів найбільш короткими та найоптимальнішими шляхами;

— під час вивчення дисципліни «Митне право» приділити увагу вивченню механізму реалізації лізингу повітряних суден, спрощенню процедури митного оформлення під час ввезення авіаційної техніки та запасних частин, що переміщуються через митний кордон України. Лізинг авіаційної техніки має відкрити для України єдиний європейський простір, що передбачає адаптацію регулювання авіаційних перевезень до європейського законодавства та надасть можливість підвищити привабливість українського повітряного простору та конкурентоспроможність вітчизняних авіакомпаній;

— поглибити вивчення страхових послуг, що стосується страхування засобів авіаційного транспорту, яке забезпечує захист майнових інтересів юридичних і фізичних осіб у разі настання страхового випадку, тобто у разі повного знищення повітряного судна, а також пошкодження окремих його частин, систем та елементів конструкцій. Страхування повітряних суден є саме тим видом авіаційного страхування, за яким зафіксовано найбільше страхових випадків і здійснюється найбільше страхових виплат, пов'язаних з поломками та пошкодженнями літаків;

— при викладанні навчальних дисциплін застосовувати принцип наукової новизни та практичної цінності, зокрема, в межах курсу «Господарський процес» розглянути питання врегулювання господарських спорів не тільки між авіаперевізниками, аеропортами, а й по деяких методах регулювання з боку державних органів, а в межах спецкурсу «Міжнародний комерційний арбітраж» розглянути питання зарубіжного досвіду врегулювання спорів у сфері авіаційного транспорту;

— основні здобутки, науково-теоретичні розробки, які містяться у наукових доповідях врахувати у роботі над держбюджетними темами кафедр, зокрема, зокрема таких як «Охорона прав та законних інтересів людини і громадянина», «Правове регулювання захисту прав споживачів», «Теоретичні та практичні засади господарської діяльності в умовах трансформації ринкової економіки» та ін.;

— подальше дослідження вказаних питань в рамках роботи наукових студентських гуртків та з метою підготовки наукових статей з даної проблематики;

— науково-практичні досягнення, які були отриманні за результатами роботи конференції можуть бути впровадженні та використанні в навчальному процесі під час проведення лекційних, практичних, індивідуальних занять, а також при підготовці методичних рекомендацій з наступних дисциплін: повітряне право України, міжнародне повітряне право, міжнародне космічне право, правове регулювання безпеки польотів, правове регулювання діяльності авіаційних підприємств, правове регулювання діяльності екіпажу повітряного судна.

Таким чином, узагальнюючи дане дослідження, слід наголосити на декількох основних висновках, зокрема: розвиток України як авіаційної і космічної держави в сучасному світі не можливий без якісної підготовки фахівців в сфері повітряного і космічного права; безперечно, що найбільш сприятливі умови для навчання юристів для потреб авіаційної та космічної галузі мають бути створені у Національному авіаційному університеті; одним із

основних напрямів підвищення фаховості студентів, є проведення тематичних науково-практичних конференцій, таких як «Аеро – 2013. Повітряне і космічне право», а також подальше впровадження результатів цих конференцій у навчальний процес.

Література

1. Про затвердження Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми на 2013–2017 роки: Закон України від 05 вересня 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/439-18>

2. Про затвердження плану заходів щодо виконання Концепції реалізації державної політики у сфері космічної діяльності на період до 2032 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 січня 2012 р. № 48-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/48-2012-%D1%80>

И. Н. Сопилко, В. Б. Череватюк

Перспективы подготовки специалистов в сфере воздушного и космического права

В статье идет речь о необходимости надлежащей подготовки специалистов в сфере космического и воздушного права. Авторы статьи акцентируют внимание на том, что научно-практические конференции не только определяют направления новых научных исследований в этой сфере и выявляют пробелы в законодательстве, но и значительно повышают качество правового образования.

Ключевые слова: воздушное право, космическое право, специалист, научно-практическая конференция, научное исследование, юрист-практик

I. Sopilko, V. Cherevatyuk

Prospects of the specialists' preparation in the field of air and space law

The article focuses on the necessity for adequate training of the specialists in the field of air and space law. The authors emphasize that the scientific-practical conference not only determines the direction of new research in this area and identify gaps in the legislation, but also greatly improves the quality of legal education.

Keywords: air law, space law, specialist, scientific-practical conference, scientific research, lawyer